

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ОТОЧУЮЧИХ У МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

*Большакова Анастасія Миколаївна,
доктор психологічних наук, доцент
Харківська державна академія культури, м. Харків*

Постановка проблеми. Специфічні умови виконання професійних обов'язків працівниками правоохоронних органів здійснюють значний руйнівний вплив на їх психічне та фізичне здоров'я і можуть призвести до розвитку комплексу негативних особистісних якостей – професійної деформації. Найбільш загрозливими, з точки зору формування негативного стереотипу працівника правоохоронних органів у суспільній свідомості, є виникнення проявів професійної деформації у стосунках із людьми, передусім, з об'єктами службової діяльності. Необхідність визначення факторів негативного ставлення правоохоронців до інших людей визначається їх суттєвим руйнівним впливом на ефективність службової діяльності, а через це – загрозою благополуччю суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблему професійних деструкцій, зокрема робітників правоохоронних органів, досліджено у багатьох психологічних дослідженнях. Установлено, що різні групи факторів професійної діяльності правоохоронців призводять до деформацій у стосунках з оточуючими: формується упереджене ставлення (у людині береться до уваги, передусім, те, що підтверджує негативні професійні стереотипи), проявляється схильність до звинувачення як внутрішня установка на винність підозрюваного, однобоке тлумачення, недооцінка його аргументів, актуалізуються соціально небажані риси характеру: жорстокість, мстивість, грубість, вседозволеність, цинізм [1]. Ці прояви особистісних деструкцій призводять до недовіри та протидії громадян щодо органів охорони правопорядку, а отже – до соціального напруження та нестабільності.

Метою цього дослідження було вивчення взаємозв'язку між особливостями ставлення до людей у майбутніх правоохоронців та рівнем їх психічного благополуччя, зумовленого задоволеністю якістю власного життя, оскільки ця проблема досі залишається невисвітленою у психологічній літературі.

Психологічний феномен «задоволеність якістю життя» розглядався як складне переживання задоволеності різними аспектами існування [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. В якості досліджуваних в роботі взяли участь 78 курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ віком від 20 до 23 років.

Для діагностики особливостей сприйняття курсантами власного життя було використано опитувальник «Оцінка задоволеності якістю життя» Р. Еліота (R.S. Eliot) в адаптації Н. Водоп'янової, який дозволяє оцінити переживання психологічного комфорту (благополуччя) досліджуваних щодо дев'яти різних сфер життя та загальний рівень задоволеності ним [2].

Описову статистику для оцінок рівня суб'єктивної задоволеності курсантів – майбутніх працівників правоохоронних органів якістю власного життя (загальною та окремими її аспектами) наведено у табл. 1.

Дані, наведені у табл. 1, показують, що за всіма складовими суб'єктивної якості життя курсанти – майбутні працівники правоохоронних органів демонструють оцінки, які відповідають середньому рівню задоволеності різними категоріями існування: роботою, особистими досягненнями, станом здоров'я, спілкуванням із близькими людьми, отриманням зовнішньої (соціальної) та внутрішньої соціальної підтримки, оптимістичністю, фізичним та психологічним комфортом (відсутністю напруженості), рівнем самоконтролю, настроєм (відсутністю негативних емоцій). При цьому рівень оптимізму (схильність до гарного настрою, життєрадісності, збереження надії у складних життєвих ситуаціях) у курсантів виявляється навіть на рівні вище середнього, у відповідності із нормативними даними за методикою [2]. Загальна оцінка задоволеності власним життям у досліджуваних виявилася на середньому рівні (див. табл. 1). Отже, дані, наведені у табл. 1, дозволяють дійти висновку, що майбутнім працівникам правоохоронних органів під час навчання у ВНЗ притаманний достатній рівень психологічного комфорту у сприйнятті різних аспектів власного існування (психологічне благополуччя).

Діагностику особливостей ставлення курсантів до оточуючих людей було проведено за допомогою таких методик:

- шкала ворожості Кука – Медлей, що дозволяє оцінити рівень вираженості таких негативних проявів у стосунках із оточуючими, як цинізм (негативні установки особистості щодо інших людей), агресивність (тенденція до деструктивних руйнівних поведінкових реакцій) та власне ворожість (схильність відчувати негативні емоції щодо оточуючих);

- Мак-шкала (адаптація В. Знакова) – опитувальник для діагностики макіавеллізму особистості як схильності маніпулювати іншими людьми у міжособистісних стосунках, використовувати оточуючих для досягнення власних цілей;

- опитувальник емпатії А. Магребяна (адаптація Е. Зеєра), який вимірює емоційний відгук як здатність залучитися до переживань іншої людини та співчувати їй за двома шкалами: емоційний рівень емпатії та дієва емпатія.

Таблиця 1

Середні оцінки рівня суб'єктивної задоволеності якістю життя майбутніх працівників правоохоронних органів

Показники суб'єктивної задоволеності якістю життя	Середні значення рівня задоволеності життям у досліджуваних курсантів	Нормативні дані за методикою
Робота	27,78	23 – 31*
Особисті досягнення	28,32	26 – 32*
Здоров'я	29,36	26 – 33*
Спілкування	30,31	27 – 32*
Підтримка	27,42	23 – 31*
Оптимізм	27,92	22 – 26* 27 та >**
Напруженість	26,09	23 – 29*
Самоконтроль	25,18	24 – 28*

Негативні емоції	24,58	22 – 27*
Загальний індекс якості життя	27,4	12 – 29*

Примітки: * – середній рівень;
** – високий рівень.

Описову статистику для оцінок ставлення майбутніх правоохоронців до інших людей наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Середні оцінки ставлення до інших людей майбутніх працівників правоохоронних органів

Показники методик	Середні значення за методиками у досліджуваних курсантів	Нормативні дані за методиками
Мак-шкала		
Оцінка макіавеллізму	73,78	70 – 88*
Шкала ворожості Кука – Медлей		
Цинізм	55,63	40 – 65**
Агресивність	31,87	30 – 45**
Ворожість	18,04	18 – 25**
Опитувальник емпатії		
Емоційний рівень (співпереживання)	12,03	9 – 15*
Дієва емпатія	11,27	9 – 15*

Примітки: * – середній рівень;
** – середній рівень із тенденцією до високого.

Дані, наведені у табл. 2, показують відповідність оцінок маніпулятивного ставлення курсантів до оточуючих середньонормативним даним за Мак-шкалою. Середнього рівня також досягають їх оцінки за емпатичним ставленням до людей (як на рівні емоційного співпереживання, так і у поведінковому аспекті – на рівні готовності надати дієву допомогу). При цьому деяке занепокоєння можуть викликати результати за Шкалою ворожості, оскільки оцінки цинізму, агресивності та ворожості у цих майбутніх працівників правоохоронних органів виявилися хоча й на середньому рівні, але з тенденцією до високого (див. табл. 2). Звісно, отримані результати не дозволяють оцінити значущість цього перевищення, та подібні показники можуть свідчити про загрозу розвитку у курсантів професійної деформації особистості, принаймні в аспекті формування негативного, цинічного, агресивного, зневажливого ставлення до інших людей.

Для оцінки взаємозв'язку між особливостями ставлення майбутніх правоохоронців до інших людей та рівнем їх психологічного комфорту (психічного благополуччя, що визначається суб'єктивною задоволеністю якістю життя) було проведено кореляційний аналіз результатів, отриманих досліджуваними за відповідними методиками. Результати кореляційного аналізу (статистично значущі коефіцієнти кореляції) наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Взаємозв'язок суб'єктивної задоволеності якістю життя та особливостей ставлення до інших людей майбутніх працівників правоохоронних органів

Показники суб'єктивної задоволеності різними аспектами якості життя	Методики для діагностики ставлення до інших людей					
	Мак-шкала	Шкала ворожості Кука – Медлей			Опитувальник емпатії	
		цинізм	агресивність	ворожість	співпереживання	дієва емпатія
Робота			-0,248*	-0,233*	-0,244*	
Особисті досягнення					-0,294*	
Здоров'я				-0,277*	-0,239*	
Спілкування			-0,231*			0,236*
Підтримка					-0,232*	
Оптимізм		0,245*				
Напруженість		-0,261*		-0,287*		
Самоконтроль						
Негативні емоції	0,229*	-0,26*		-0,234*	-0,281*	
Загальний індекс якості життя				-0,235*	-0,234*	

Примітка: * – статистична значущість взаємозв'язку при $p < 0,05$.

Кореляційний аналіз результатів, отриманих обстежуваними курсантами за методиками, використаними у дослідженні, показав наявність певних взаємозв'язків між їх задоволеністю якістю життя у різних сферах та особливостями ставлення до інших людей.

У відповідності до даних, наведених у табл. 3, встановлено наявність статистично значущого зворотного зв'язку між задоволеністю курсантами перспективами власної кар'єри та такими негативними проявами ставлення до оточуючих, як агресивність та ворожість за Шкалою ворожості Кука-Медлей. Отже, досліджувані, які позитивно оцінюють перспективи своєї кар'єри, впевнені у відповідності своїх професійних інтересів та очікувань реальності, задоволені власною

фінансовою стабільністю, не відчують негативних емоцій щодо оточуючих (низькі оцінки ворожості) та не мають схильності до деструктивних поведінкових реакцій (низькі оцінки за агресією). Хоча, такі результати могли б дати підставу для висновків про позитивний вплив задоволеності життям у сфері професійної діяльності (кар'єри) на ставлення до людей, дані табл. 3 показують, що такий вплив є неоднозначним, оскільки високі оцінки задоволеності якістю життям утворили статистично значущий зворотний зв'язок із здатністю курсантів до співпереживання. Тобто, до емоційної емпатії більшою мірою здатні саме незадоволені курсанти, які не досить позитивно оцінюють власні стосунки із майбутніми колегами та керівництвом, невпевнені у власному матеріальному благополуччі, відчують розбіжності між очікуваннями щодо професії та реаліями життя.

Дані, наведені у табл. 3, показують, що статистично значущий зворотний зв'язок із здатністю до емоційної емпатії утворено також оцінками задоволеності якістю життям у сфері особистих досягнень. Тобто, більш емпатичними є курсанти, які не вважають себе успішними та удачливими, відчують незадоволеність собою та переживають низький рівень розуміння та поваги у професійній сфері. Курсанти, задоволені своїми особистими досягненнями, напроти мають значно меншу схильність до співпереживання проблемам та стражданням інших людей.

Задоволеність власним самопочуттям, рівнем фізичної активності, фізичною формою та повноцінністю сну притаманні курсантам, більш позитивно та толерантно налаштованим до інших людей – зворотний взаємозв'язок встановлено між задоволеністю здоров'ям та ворожістю за Шкалою ворожості (див. табл. 3). При цьому задоволені власним фізичним здоров'ям курсанти також є менш здатними до співчуття іншим людям (зворотний зв'язок з оцінками за емоційним аспектом емпатії).

Висока суб'єктивна якість життя у сфері спілкування з близькими людьми є особистісним корелятом здатності курсантів до ухилення від деструктивних тенденцій у взаємодії з оточуючими, низького рівня агресивності та неохочності до загострення конфліктних ситуацій (зворотний взаємозв'язок з оцінками агресивності за Шкалою ворожості Кука – Медлей). При цьому курсанти, які не усвідомлюють себе самотніми, відчують радість від спілкування із друзями та родичами, мають близькі та теплі стосунки із значущими особами, виявляють також більш високу здатність до надання допомоги людям, які її потребують (схильність до дієвої емпатії). Слід зазначити, що оцінки схильності курсантів до надання допомоги (дієва емпатія) утворили статистично значущий зв'язок лише із цим аспектом задоволеності життям – див. табл. 3.

Дані, наведені у табл. 3, показують, що оцінки якості життя в аспекті отримання внутрішньої та зовнішньої підтримки, як і деякі попередні, утворили статистично значущий зворотний зв'язок із здатністю до співчуття. Отже, емоційна емпатія більшою мірою притаманна тим курсантам, які не вважають, що мають достатньо внутрішніх ресурсів подолання складних ситуацій та не відчують, що отримують суттєву моральну, емоційну та професійну підтримку з боку оточуючих.

Досить неочікуваними виявилися результати кореляційного аналізу даних, отриманих за оцінками якості життя в аспекті оптимізму та оцінками цинізму за Шкалою ворожості Кука – Медлей. Було встановлено, що домінування гарного настрою, життєрадісності, емоційна піднесеність, оптимістичність сподівань більшою мірою притаманні курсантам зі схильністю до зневажливого ставлення до морально-етичних цінностей, невірою у здатність людей здійснювати етичні вчинки, підозрами у наявності в оточуючих негативних особистісних рис та корисливих намірів (статистично значущий прямий зв'язок між оптимізмом та цинізмом – див. табл. 3).

Задоволеність здатністю до організації свого часу, впевненість у безпеці оточуючого середовища, позитивні оцінки фізичного стану (задоволеність життям в аспекті напруженості) виявилися притаманним курсантам, не схильним до цинічних установок та негативних емоцій до оточуючих – зворотний зв'язок встановлено з оцінками за шкалами цинізм та ворожість за Шкалою ворожості (див. табл. 3).

Самоконтроль виявився єдиним аспектом задоволеності життям, який не утворив жодних статистично значущих зв'язків із особливостями ставлення до інших людей у майбутніх працівників правоохоронних органів (див. табл. 3).

У відповідності до даних табл. 3, оцінки досліджуваних курсантів за Мак-шкалою утворили статистично значущий зв'язок із рівнем задоволеності якістю життя в аспекті відсутності негативних емоцій. Тобто, схильність до маніпуляцій оточуючими мають майбутні правоохоронці, які ніколи, або дуже рідко, притаманне відчуття провини та сорому, гніву, страху, тривоги та образи. Високий рівень задоволеності емоційною сферою у курсантів також пов'язаний із слабкою схильністю до цинічних установок і ворожості та нездатністю до співпереживання щодо інших людей (дієва емпатія).

Що стосується загального рівня оцінки якості життя у курсантів – майбутніх правоохоронців, то результати кореляційного аналізу, наведені у табл. 3, показують наявність статистично значущого зворотного зв'язку з оцінками

ворожості за Шкалою ворожості Кука-Медлей та емоційної емпатії. Тобто, курсанти з високим загальним рівнем психологічного комфорту щодо якості життя у різних його проявах, хоча й не схильні відчувати негативні емоції (роздратування, неприязнь, злість, розчарування) щодо інших людей, але й співчувати оточуючим, які потребують допомоги, або опинилися у важкій ситуації, вони також не вміють.

Висновки. Установлено взаємозв'язки між суб'єктивною задоволеністю життям та різними аспектами ставлення до інших людей у курсантів – майбутніх працівників правоохоронних органів: схильність до маніпуляцій оточуючими, використання їх у власних цілях, властива курсантам із високим рівнем задоволеності життям у аспекті стану емоційної сфери (відсутність або слабкі прояви негативних емоцій); схильність до цинічного ставлення до оточуючих виявляють курсанти з високими оцінками оптимізму; низькі оцінки цинізму притаманні курсантам із високим рівнем задоволеності життям у аспекті контролю його напруженості та інтенсивності негативних емоцій; низькі оцінки агресивності у ставленні до інших людей більшою мірою притаманні майбутнім правоохоронцям, які задоволені життям у аспекті майбутньої роботи (кар'єри) та спілкування із близькими; здатність до співпереживання людям, які опинилися у складних ситуаціях (емоційний аспект емпатії), більшою мірою притаманна курсантам, які незадоволені якістю власного життя взагалі та у значній кількості його аспектів: робота, особисті досягнення, здоров'я, наявність внутрішньої та зовнішньої підтримки, контроль негативних емоцій; розвиток дієвого компоненту емпатії (здатність до прояву тепла та дружності, надання підтримки та допомоги) пов'язаний із високим рівнем задоволеності життям в аспекті спілкування з близькими людьми; значної уваги у створенні програм профілактики професійних деструкцій особистості потребує відсутність схильності до співпереживання оточуючим людям у курсантів, що задоволені якістю власного життя.

Перспективи подальших досліджень мають полягати в уточненні причинно-наслідкових зв'язків між задоволеністю якістю життя та ставленням до інших людей; з'ясуванні причин зворотного взаємозв'язку між задоволеністю життям та здатністю майбутніх правоохоронців до співчуття.

Резюме. Проведене дослідження взаємозв'язку між задоволеністю якістю життя та особливостями ставлення до оточуючих людей у майбутніх правоохоронців. Встановлено, що схильність до маніпуляцій пов'язана із задоволеністю станом емоційної сфери. Високі оцінки цинізму пов'язані із оптимізмом, низькі – із задоволеністю життям у аспекті напруженості та контролю негативних емоцій. Низька агресивність корелює із задоволеністю роботою та спілкуванням. Здатність до співпереживання пов'язана із незадоволеністю значною кількістю аспектів якості життя. **Ключові слова:** якість життя, задоволеність якістю життя, ворожість, цинізм, агресивність, ставлення до людей.

Резюме. Проведено исследование взаимосвязи между удовлетворенностью качеством жизни и особенностями отношения к окружающим людям у будущих сотрудников правоохранительных органов. Установлено, что склонность к манипуляциям связана с удовлетворенностью состоянием эмоциональной сферы. Высокие оценки цинизма связаны с оптимизмом, низкие – с удовлетворенностью жизнью в аспекте напряженности и контроля негативных эмоций. Низкая агрессивность коррелирует с удовлетворенностью работой и общением. Способность к сопереживанию связана с неудовлетворенностью значительным количеством аспектов качества жизни. **Ключевые слова:** качество жизни, удовлетворенность качеством жизни, враждебность, цинизм, агрессивность, отношение к людям.

Summary. A study of intercorrelation between satisfaction by life quality and features of attitudes toward people is undertaken. It is set that propensity to manipulations is related to satisfaction by the state of emotional sphere. The high estimations of cynicism are related to optimism, low level of cynicism – with satisfaction by life in the aspect of tension and control of negative emotions. A low level aggressiveness correlates with satisfaction work and communication. A capacity for emotional empathy is related to dissatisfaction by the many aspects of life quality. **Keywords:** life quality, satisfaction by life quality, hostility, cynicism, aggressiveness, attitude toward people.

Література

1. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников ОВД / А.В. Буданов. – М.: Академия МВД России, 1997. – 132 с.
2. Водопьянова Н.Е. Оценка уровня удовлетворенности качеством жизни / Н.Е. Водопьянова // Психология здоровья. – СПб.: Питер, 2005. С. 148–155.
3. Савченко Т.Н. Круглый стол «Качество жизни: понятия, методы оценки» / Т.Н. Савченко, Г.М. Головина // Психологический журнал. – 2004. – Т. 25. – № 6. – С. 106 – 108.